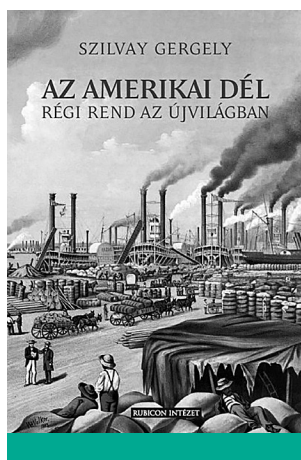

AZ AMERIKAI DÉL

MINT ALLEGÓRIA, SZIMBÓLUM ÉS PÉLDABESZÉD

S Z I L V A Y G E R G E L Y

Szilvay Gergely: *Az amerikai Dél*
– Régi rend az új világban (2021)

Az amerikai Délen összesűrűsödött, feltorlódott a történelem. A füledt, mediterrán-szubtrópusi vidék jelentős részét francia és spanyol hódítóktól foglalták el az angolszászok. A túlfűtött mediterrán karakter találkozik itt a higgadt északkal. A mediterrán színadiasság és drámaiság az északi visszafogottsággal. Az impulzív retorika és történetmesélés a hideg érveléssel és logikával. A mediterrán politikai világ tumultuózus jelenetei az északi rendezettséggel. Egyésba torlódott a középkor és az újkor, a premodern világ és a modernitás, a rendi világ és a kapitalizmus, az *ancien régime* és a *novus ordo seclorum*. Hiszen éppen ennek köszönhető az összesűrűsödés és összetorlódás: a külön világok találkozásának. Az eredmény: nem egy kiegyensúlyozott, mérsékelt valóság, hanem *complexio oppositorum*, a markáns ellentétek egysége.¹

Így az amerikai Dél, mely az érdekességét mind földrajzi elhelyezkedésének, mind történelmi helyzetének köszönheti, izgalmas dráma színpada. Miközben a nyugati elit rendszerint szimpátiával beszél a „globális Délnek” is nevezett harmadik világról (mindenről, ami nem a Nyugat, avagy a globális Észak), melynek állapotát nem illik pusztán elmaradottságként leírni, hanem rousseau-i megközelítéssel a romantikus természeti állapot és az autentikusság képviselőjének javasolt tekinteni, melyen benevolensen segítenie kell az azt egykoron kizsákmányoló Nyugatnak, addig a Nyugat saját „delei”, vagyis saját (fél)perifériája, Közép-Európa vagy épp az olyan „Közel-Delek”, mint a legfejlettebb nagyhatalmak belső, Isten háta mögötti vidékei, mint az amerikai Dél is – amit a közbeszédben gyakran emlegetett Dél-Amerika is elfeledtet velünk –, nem rousseau-i helyeknek számítanak, hanem a fejlődést elutasító, visszamaradt régióknak, melyeknek nem szimpátia és támogatás jár, hanem lenézés és fenyegetés. Valószínűleg azért, mert e szemlélet szerint a Nyugaton kívüli „lemaradás” a nyugatiak hibája, a Nyugaton belüli „lemaradás” viszont a lemaradók tudatos mulasztása – azaz utóbbiak reakcióinak. Pedig e „lemaradásnak” lehet előnye is.²

DÉLI DRÁMA

Az amerikai Délen és az amerikai Délről folytatott viták az előző háromszáz év filozófiai, vallási, kulturális, politikai és gazdasági vitáit jelenítik meg, vagyis az amerikai Dél drámájában ezek a viták tűnnek fel. Ebben a drámában konfliktusba kerül egymással premodern és modern (ma már a posztmodern is); feudalizmus, rendiség és kapitalizmus; hierarchikus és egalitárius társadalomszemlélet; individualista és közösségelvű ember- és társadalomkép; szabadság és erőltetett fejlesztés; a középkor organikus és a felvilágosodás mechanikus

1 Carl Schmitt nevezte a római katolikus egyházat egy régi filozófiai terminust felhasználva *complexio oppositorum*-nak 1923-as, a *Római katolicizmus és politikai forma* című könyvecskéjében (vö. Carl Schmitt: *Roman Catholicism and Political Form*. Praeger, Connecticutu, 1996). (A szöveg tágabb kontextusához lásd a szerző könyvét: *Az amerikai Dél. Régi rend az új világban*. Rubicon, Bp. 2021. – a Szerk.)

2 Békés Márton: *Fordul a szél. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány*, Bp. 2019. 172–194.

szemlélete; hagyomány- és tekintélytisztelet, valamint elvont racionalizmus; régimódi vallásosság és optimista, határain túlterjeszkedő szcientizmus, azaz túlzott tudományimádat; a világ tiszteletének elve a világ leigázásának akarátával; mítosz és történet a formális logikával; végezetül a forradalom az ellenforradalommal. Ezek az ellentétek azonban nem pusztán az elmaradás jelképének felfogott Dél és a haladás szimbólumaként beállított Észak közt állnak fenn, melyben a mai, felvilágosult-posztmodern Nyugat az Északkal tart; hanem a Délen is fennálltak.

A Dél és Észak konfliktusa szimbolizálja a világról és az emberről alkotott két, egymással ellentétes felfogás konfliktusát. A premodern korban az emberek egy rendezett, értelmes világ értelmes részeként fogták fel magukat, ma viszont inkább idegenként tekintünk magunkra a globális káoszban. Ehhez a különbségtételhez hozzátartozik, hogy az ipari forradalom, azaz a technikai fejlődés mintegy berobbanása előtt a világot, a társadalmat és az ember természetét adott, szinte megváltoztathatatlan rendként fogták fel az emberek, mióta azonban a technika egyre inkább lehetővé teszi, hogy kényelmünket szolgálva látványosan és gyorsan megváltoztassuk magunk körül a világot, azóta a világra mint megváltoztatható alapanyagra tekintünk. Az ipari kor és a posztindusztriális, digitális kor társadalmi képlékenyebb; és azóta sokkal jelentősebb mértékben tudtuk a magunk igényei szerint formálni a világot, mint az agrárius korok társadalmi – ez azonban hamisan azt az illúziót keltheti bennünk, amit a posztmodern állít: hogy a valóságot mi teremtyük, és a világban nincs jelen értelem, pusztán mi visszük bele. Szokás ezt úgy leírni: az ember Istennek kezdte képzelni magát. S való igaz, a mondás kifejező. Mindenesetre Charles Taylor az adott rend világát „mimetikus látásmódnak”, a „világ mint alakítandó anyag” látásmódját pedig „poetikus látásmódnak” nevezi.³ (A mimézis utánzást, a poézis alkotást jelent.) Korábban említettük, hogy korunk nagy világnézeti konfliktusai visszavezethetők az emberről alkotott két felfogásra, az utópikus és a tragikus, az optimista és a realista közti különbségre. Az északi világ-, illetve emberkép poetikus és utópikus, a déli ellenben mimetikus és tragikus.

Az amerikai Déllal foglalkozó szakkönyvek rendszerint rituálisan elítélik a „holdfény és magnóliafák” iránti „hamis nosztalgiát”, melyet szerintük sokan táplálnak a régi Dél világával szemben. Ilyen valós nosztalgia azonban aligha létezik másfél évszázaddal a polgárháború lezárulta (1865) után. A „holdfény és a magnóliafák” ma is velünk vannak, ám semmiféle bűnrészességük nincs az egykori rabszolgaság fenntartásában. Ráadásul a „holdfény és magnóliák” mítoszának rituális elítélése régen átcsapott egy ellenkező tartalmú mítoszbá, mely szerint a régi Délen minden rossz volt, és az egész ültetvényes-kirakat szexuális elfojtásról, a feketék elnyomásáról, a tiltott-titkolt fajkeveredésről, a képmutatásról és az álszentségről szól.⁴ A mélyebb és árnyaltabb megértés szempontjából nem sok értelmét látom sem a kései nosztalgiaellenességnek, sem a régi Dél rituális elítélésének.

A Dél történelme ugyanis színpadi dráma a történelem erőinek kereszt-tűzésében – az *ancien régime* meghosszabbításával való próbálkozás, sőt az *ancien régime* modernizálása, szemben a modernitással; avagy a premodern időkkel jobban kontinuitásban álló alternatív modernitás.⁵ A Dél drámájának elbeszélése tanulságokkal szolgáló példázat, példabeszéd. Elvégre a Dél önképe szerint a kereszténységet és a nyugati civilizációt igyekezett átmenteni.⁶ Az amerikai Dél sokáig nem „lemaradt”, hanem alternatív úton járt. A reakciós, konzervatív lázadás nem a haladók követése pár lépéssel hátrébb, hanem egy másik út.

premodern időkkel
kontinuitásban álló
alternatív modernitás

3 Charles TAYLOR: *Sources of Self. The Making of Modern Identity*. Harvard U. P., Cambridge, 1989. és Uő.: *A Secular Age*. The Belknap Press of Harvard U. P., Cambridge, 2007.

4 Vö. Charles R. WILSON és tsi.: *The New Encyclopedia of Southern Culture*. 4. *Myth, Manners, and Memory*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2006. 246–247.

5 Párhuzamban azzal, ahogy Nyirkos Tamás szerint a francia forradalmat kritizáló ellenforradalmárok felfogását alternatív felvilágosodásnak is tekinthetjük. Lásd bővebben: NYIRKOS Tamás: *Az ötféjű sas. Teológia és politika a francia ellenforradalomban*. Attraktor, Máriabesnyő, 2014.

6 Clyde N. WILSON: *Why the South Will Survive*. The University of Georgia Press, Athen, 1981. 3.

ELLENTÉTEK SZINTÉZISE

A déli világot erőszakkal terelték be a felvilágosult modernitás akoljába, ami felveti a nyugtalanító kérdést, hogy az unos-untalan szabadságra hivatkozó modern világban lehetőség van-e elutasítani a felvilágosodást és a fejlesztést, szabad-e megmaradni rekonstruálatlannak (*unreconstructed*), mentesnek a világ (poszt)modern elvek szerint való átalakításától, vagy esetleg lehetséges-e a modernitás és felvilágosodás egyes pozitív eredményeinek megtartásával a hagyományos világfelfogás restaurálása? Azaz az ilyesmire törekvőket belekényszerítik-e a modernitás konformitásába, egyáltalán: van-e joguk szabadon élni, vagy csak épp nekik nincs? El lehet-e utasítani a tekintélyellenes, felvilágosult világban a felvilágosult tekintélyeket? Elvégre teoretikus, reflektív és racionális filozófiai-teológiai gondolkodás a felvilágosodás előtt is létezett, ahogy az embereknek is megvolt a maguk józan esze.

A feljebb felsorolt ellentétek nem feltétlenül kizárólagosan jelenhetnek meg számunkra; *vagy-vagy* helyett beszélhetünk *és-ésről* is; bár nem minden esetben. Néhány ellentétpár bizonyosan kizárja egymást, mint az organikus és mechanikus világ-, társadalom- és emberkép, melyben a középkori organikus szemlélet a humánus, az emberi és a természetbarát, szemben a felvilágosodás acélosan hideg mechanikus szemléletével. Ugyanez igaz a hagyományos, vidéki, agrárius életmódra: ezt a napszakok és évszakok váltakozása tagolja, organikusan illeszkedik környezetünk és a világ életritmusa; szemben a modern ipari és a már dezindusztrializált társadalomnak a munkaidő, az ügyfélfogadási idők, mechanikus órák által pontosan meghatározott, a természeti világtól, a kozmosz lüktetésétől egyre inkább elszakadó életritmusával. A sztereotipikus déli lustaság

voltaképpen jelképe az élet ritmusába ágyazódó ünneplésnek és szabadidőnek, pihenésnek, mely nélkül nincs kultúra.⁸

Vannak ellentétpárok, melyeknél létezik középút, a lehetséges feszültség

végleges feloldása nélkül. Ilyen például a hierarchikus és az egalitárius társadalomszemlélet. A társadalom mint egyének összessége (a szimbolikus Észak felfogása) vagy mint közösségek közössége, *communitas communitarum* (a szimbolikus Dél felfogása) ellentétes egymással. Ám a formális hierarchiák elutasítása, mely a Délnek is sajátja volt, nem feltétlenül jár együtt a radikális egyenlőségelvűséggel, és az előrejutás biztosítása mellett elismerheti, hogy a gyakorlatban az emberek nem egyenlők, többé-kevésbé léteznek társadalmi osztályok is, melyek jobban átjárhatók lehetnek. Aztán vannak ellentétpárok, melyek egymást kiegyensúlyozva, párhuzamosan létezhetnek, nem súrlódásmentesen, de viszonylagos békében, figyelmeztetve a másik túlzásaira. Talán léteznek most is, de az egyensúly már rég a közösség helyett az egyén javára billent, a vallás, a hagyomány és tekintély helyett a tudomány és az ész javára, a történet helyett a logika javára. De vajon tényleg a javunkra történt mindez? Nincs kárára az egyébként a javunkat szolgálni kívánó individualizmusnak, tudománynak, észnek és logikának, ha mindenre ezektől várjuk a megoldást, azaz sokkal többet várunk tőlük, mint amit nyújtani tudnak? Ha olyan területekre küldjük őket, ahol nincs illetékességük dönteni, ítélni, sőt mi több, illegálisan tartózkodnak ott? Ideje restaurálni, helyreállítani a közösség, a hagyomány, a tekintély, a vallás, a mítosz és a történet autoritását, kiűzni területükről a bitorlókat, hogy nyugodtan működhessenek a mi javunkra; s ezzel azt is biztosítsák, hogy a velük talán szükségtelenül szembeállított fogalmak valóban effektíven működjenek a saját territóriumukon. A kérdés: hit vagy ész? – a válasz: hit és ész.⁹ A kérdés: mítosz vagy ész? – a válasz: mítosz és ész.¹⁰

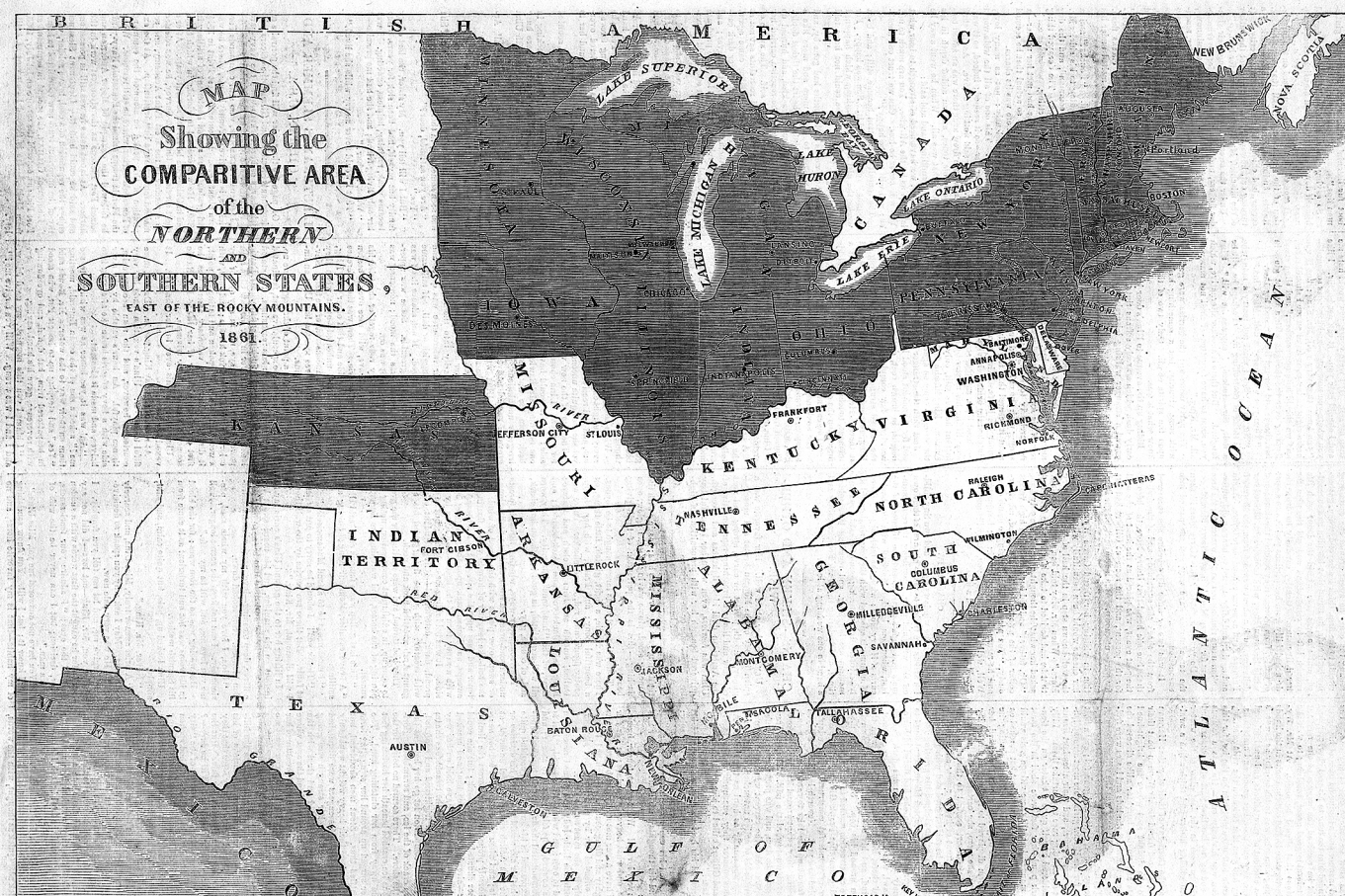
7 A modernitás tévedéseiről – ha tetszik, eretnkségeiről – lásd: IX. Piusz pápa: *Quanta Cura* (1864), benne a híres *Syllabus*szal, illetve X. Piusz pápa: *Pascendi Dominici Gregis* (1907).

8 Vö. Josef PIEPER: *Leisure. The Basis of Culture*. Ignatius Press, San Francisco, 2009.

9 Lásd: *Fides et ratio. II. János Pál pápa enciklikája püspökeihez a hit és az értelem kapcsolatának természetéről*. 1998.

10 Lásd: Jordan PETERSON: *Maps of Meaning. The Architecture of Belief*. Routledge, London, 1999.

helyreállítani a közösség és a mítosz autoritását

A Sziklás-hegységtől északra és délre elhelyezkedő államok térképe 1861-ben
(Library of Congress)

Elvégre a mechanikus *dolgoknak* kellene szolgálniuk az organikus, élő *szervezetet*, s nem fordítva, hiszen az ember és a társadalom organikus egésze agonizál és meghal közösség, hagyomány, transzcendens kötődés és elmesélt történetek nélkül. Habár a mai Dél már sokkal inkább belesimult a nyugati világ posztindusztriális fogyasztói társadalmába, mint a '60-as, '70-es évek előtt bármikor, és már nem jellemzi a korábbi, markáns szembenállás, még így is vidékiesebb és kevésbé városias, még így is tradicionálisabb és tradicionalistább, még így is közösségibb és individualistább. A markáns szembenállásból hangsúlybeli és attitűdbeli különbség lett, melyet megerősít a történelem. A Dél még mai valójában is metaforája és szimbóluma az organikus társadalom-szemléletnek s vele a felvilágosodás, a modernitás, a mechanikus szemlélet, az industrializmus és a kapitalizmus kritikájának.

Ezek az ellentétek azonban nemcsak a Dél és a többiek ellentétei, hanem a Délen belül is jelentkező ellentétek. Ahogy a Genovese házaspár írja: „A hagyomány és modernitás közti feszültség igencsak zavart kelt a déli tudatban.”¹¹ A 17. század elején Plymouthba a hegyen tündöklő várost (*shining city upon a hill*), tökéletes e világi társadalmat építeni kívánó puritánok érkeztek; Jamestownba viszont kalandorok, szerencsepróbálok, boldogulni kívánók. A puritánok az anglikán egyház elől is menekültek; a kalandorok magukkal hozták az anglikán egyházat. A déli gyarmatoknak mintegy az a John Locke írt középkori jellegű, formális nemességet és államegyházat tartalmazó alkotmányt, aki ezeket személyesen mind ellenezte; óliberális elvei mégis az amerikai alkotmány alapelvei lettek. A déli gyarmatokon azonban a gyakorlatban nem valósulnak meg saját alkotmányaik előírásai. A középkori és kora újkori Angliához képest a déli gyarmatok túl szabadelvűek és egalitáriusok, az északi gyarmatokhoz

11 Eugene D. GENOVESE – Elizabeth FOX-GENOVESE: *The Mind of the Master Class. History and Faith in the Southern Slaveholders' Worldview*. Cambridge U. P., Cambridge, 2005. 3.

Lázadó lobogó –

A polgárháború déli veteránjai tartják a Konföderáció hadizászláját, 1917 (Library of Congress)

képest túl feudálisok és konzervatívak voltak. Középen álló mérsékeltek lettek volna? Netalán egyfajta harmadik út volt? Döntse el ki-ki maga.

A függetlenségi háború után a Dél attitűdje kettős: egyszerre van benne jelen a hivatalos locke-iánus szemlélet és az az *ancien régime*-ek irányába megnyilvánuló, az előbbivel ellentétes szimpátia. Egyszerre érzik magukénak a déliek Thomas Jefferson radikális demokrata szemléletét s vele összhangban hisztérikusan utasítják el az őket a monarchiákra emlékeztető, „zsarnoki” lépéseket az Észak vagy épp a szövetségi kormány részéről, de akár saját háborús elnökük, Jefferson Davis részéről is. Vonzódnak az európai monarchiákhoz, de a Konföderáció elnökét monarchizmussal gyanúsítják. Jefferson a példaképük, de irtóznak a Jefferson által idealizált francia forradalomtól. Tudományosan és biblikus alapon is igyekeznek igazolni a rabszolgaságot, s a kettő ellentétbe kerül egymással – miközben az egyetlen formális hierarchikus elem társadalmukban a rabszolgaság, pedig elvileg nincs formális hierarchiájuk. Igaz, Melvin E. Bredford texasi konzervatív/reakciós gondolkodó harmóniában látja a kettőt: szerinte a Dél egyszerre *whig* és *tory*, a kettő szintézisben van egymással.¹²

DÉLI MITOLÓGIA

Röviden tehát a Dél egyszerre amerikaiatlan és nagyon amerikai. Amerikaiatlan, mert állandóan kritizálja a szövetségi kormányt, és nem simul bele az amerikai fejlődési eszménybe. Ugyanakkor szuperamerikai, mert még individualistább, mint az Észak, ugyanakkor közösségelvűbb is nála, ami kevésbé

¹² Idézi: WILSON: *Why the... I.m.* 213.

amerikai vonás. „Szuperamerikai”, mert még inkább hisz a szabadpiacban, mint a magasabb adókat preferáló Észak; s mert ma hazafiasabb is annál. De kevésbé amerikai, mert eközben kritizálja az északi szerencselovagokat, az északi ipari kapitalizmust és a bankárvilágot, a maga kapitalista szemléletét pedig a saját agrárius világának védelmére használja. A régi Dél kissé középkorias, retorikája romantikusan premodern, az új Dél pedig az antiamerikaiság és az amerikaiasság keveréke. Clyde N. Wilson úgy látja: a déliek akkor tudnak amerikaiak lenni, ha mindenekelőtt hagyják őket délinek lenni, és akkor voltak a legamerikaiabbak, amikor a legdélebbek tudtak lenni.¹³ Mindez furcsán érintette az amerikai Dél identitását, például a következők miatt:

„A lovagi legenda volt az egyik legelső áldozat. Az ültetvény legendája, mint a polgárháború előtti kegyelmi állapot és elegancia legendája, nem maradt sértetlen. A jóindulatú és paternalisztikus rabszolgarendszer kellemes képe, mint a vademberek civilizálására tett erőfeszítés, olyan sérüléseket szenvedett, hogy talán már helyreállíthatatlan.”¹⁴

Miközben a *déli* különlegesség és különállás mítoszai megkoptak, a *nemzeti* mítoszok megerősödtek, és sokkal szentebbnek, sérthetlenebbnek bizonyultak, mint a speciálisan déli mítoszok. Azaz az „amerikai álom” és az amerikai életmód mítosza legyőzte a Dél belső ellenzékét. A Dél pesszimizmusa és frusztrációja megadta magát az Észak optimizmusának és diadalának. Imígyen a Dél értelmezhető akár kosellecki aszimmetrikus ellenfogalomként is.¹⁵ Délen nagyobb hangsúlyt helyeznek az egyéni boldogulásra, erőfeszítésre, felelősségre, még nagyobb, mint az átlagos és közmondásos amerikai individualizmus, ugyanakkor ez az individualizmus erős közösségi kontroll alatt áll a közösség és a tekintélyek – főleg a vallásiak – részéről. A közösségen nagy a hangsúly, amely itt a morál, a hagyomány és a szokások letéteményese. A közösség lokális, elutasítja a külső beavatkozást. Végül a Délen keveredik a mediterrán és a középkori ember vallási elkötelezettsége az impulzivitással: a délieknek egyszerre van igen erős morális érzékük és ehhez kapcsolódó szabályaik, valamint igényük a hedonizmusra, e szabályok középkori karneválokhoz hasonlatos módon való felrúgására.

A Délen erős és markáns a folklór, a népi kultúra, különösen is erős a történetmesélés, a népmese, hiszen, ahogy Flannery O’Connort mondja, az északiak a problémákról beszélgetnek, a déliek ellenben sztoriznak.¹⁶ A Dél Amerika történelmileg legtudatosabb régiója, „a déli emlékezet szellemei a 21. században is erősen tartják magukat”, emiatt a Délt nevezhetjük akár „emlékezeti kultúrának” is, ami nem pusztán azt jelenti, hogy a történelmi emlékezés szimbóluimai gyakoriak a közéletben, hanem azt is, hogy „a déli élet értékeit erősen befolyásolja a közemlékezet és az ősi értelmezések”, ezeket az értékeket ráadásul folyamatosan reinterpretálják, „újraemlékeznek”.¹⁷ A Dél végső soron mitikus, narratív társadalom. Kultúrája jelentős részt szóbeli, a szóbeli kultúrák pedig „következtesen preferálják a bőbeszédűséget, az ismétlést, a sztenderdizációt és a tudást megőrző narratívákat”.¹⁸ Egyben fekete-fehéren látják a dolgokat, hősokeket és gazembereket hoznak létre, a részvételt, bevonódást és a mimézist (utánzást) részesítik előnyben az egyénieskedéssel, eredetiséggel, összetett karakterekkel szemben.¹⁹

Ma hajlamosak vagyunk a mítoszokat és a mitikus társadalmakat elvetni mint primitív, a fizikai-biológiai világ és saját társadalmuk eredetéről és működéséről mit sem tudó, azt hamis történetekkel magyarázó társadalmakat. Ez azonban jókora tévedés. A mítosz lényege nem az, hogy szó szerint igaz legyen – hívja fel a figyelmet Jordan Peterson, hanem hogy drámává teszi a világot

13 Uo. 9.

14 C. Vann WOODWARD: *The Burden of Southern History*. Louisiana State U. P., Baton Rouge, 1982. 13–14.

15 Vö. Reinhart KOSSELLECK: *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. ford. nélk., Józsefvég Műhely, Bp. 1997.

16 Emory M. THOMAS: *The Confederate Nation 1861–1865*. Harper Perennial, 2011. 27.

17 Wilson: *The New Encyclopedia...* I.m. 104.

18 GENOVESE – FOX-GENOVESE: *The Mind...* I.m. 4.

19 Uo.

színpadát. „A világot érvényesen értelmezhetjük úgy is, mint a cselekvés fóruma, és úgy is, mint a dolgok helye. Amikor a dolgok helyeként írjuk le, akkor a tudomány formális módszertanát használjuk. A narratíva technikai azonban – mítosz, irodalom, dráma – úgy interpretálják a világot, mint a cselekvés helyszíne. A világ eme két interpretációs módját szükségtelenül állították szembe egymással”, mivel az egyik tárgya az objektív világ, a másiké viszont az értékek világa.²⁰ A mitikus narratívák többek közt morált, viselkedésmintát közvetítenek, másrészt értelmet adnak a világnak. A mítosz, a történetmesélés, a mesemondás, a sztorizás és a retorika fontossága az értékek világának előtérbe helyezését mutatja. Ahogy Tánczos Vilmos fogalmaz: „A képek valaha egy szellemi tartalommal telített világ érzékelhető képei voltak, a modern ember azonban egyre kevésbé hajlandó komolyan venni ezt az örökséget. [...] A szimbólumok ünnepek alkalmával történő »komoly« aktivizálódása annak bizonyossága, hogy a lét határhelyzeteiben azonban mégis szükség van a megtagadott képekre, mert a szent szimbólumok célt, értelmet adnak a létezésnek. [...] A mai modern mítoszok szimbolikus képei is képek ugyan, de nem alkotnak egységes képi jelrendszert, tehát a maguk rendjén ugyancsak hűen tükrözik a modern ember fragmentált, instabil, nem közösségi jellegű világtérképét.”²¹ A hagyományos, mitikus, narratív társadalmakban és a néphagyományban a továbbadás és tanulás elsődleges módszere a mimézis, azaz az utánzás – annak pedig előfeltétele a folyamatos ismétlés. Így adódnak tovább az alapító mítoszok, legendák, mesék, történetek, de a viselkedésminták és az értékek, erények is. A függetlenségnél nagyobb érték a begyökerezettség, ugyanis ez felel meg jobban az ember természetének, és ez jár felelősségvállalással a közösség felé is.

A Egyesült Államok déli vidékein a természetet sem akarták annyira legyőzni, mint Amerika többi táján, habár keményen birkóztak vele. De tudták, hogy a teremtnének rendje, a teremtményeknek, létezőknek értelme és rendelkezése van, azaz az univerzum kozmosz, nem pedig káosz, amiben az ember nem véletlenül idecsöppent idegen, hanem ide teremtett lakó. Az ember nem idegen a teremtnében, főleg nem rákos daganat rajta. Helye van benne, így a természetet valamennyire uralhatjuk, de nem igazhatjuk le végleg, hanem tisztelnünk kell törvényeit és korlátait.²² Mindez még

akkor is igaz, ha az ember világában gyakoriak az abszurdumok, ütköznek egymással a morális alapelvek, néha valóban káosz uralkodik, sok az igazságtalanság, a szenvedés, az ember hibái kijavíthatatlanok, szükségünk van a kegyelemre és irgalomra. A déli világlátás és a déli folklór annak bizonyítéka, hogy a déli világ jó ideig nem adta meg magát a világ varázstalanítására irányuló, azóta sikerre vitt kísérleteknek.

» a Dél mitikus, narratív társadalom

A FOLYAMATOSÁGHOZ VALÓ JOG

A Dél története olvasható a közösség és a stabilitás, állandóság iránti vágy, az egyéni erőfeszítések és személyes becsület iránti érzékenység, az emberi történetek iránti szeretet, a természet és az ember valósága iránti tisztelet, a konfliktusok és súrlódások elfogadása, valamint az emberi gyarlóság és esendőség iránti nagyvonalúság és megbocsátás kifejeződéseként. A Dél nem akarja megjavítani az embert, hanem elfogadja úgy, ahogy van, hibáival együtt; nem akarja „kivasalni” a társadalmat; nem akarja igába hajtani a világot; és nem akarja mindenáron elsimítani a konfliktusokat, összeegyeztetni az ellentéteket, hanem együtt él azokkal. Nemcsak markáns ellentétek állnak itt egymással szemben, hanem gyakran a mértékletesség, a középen álló mérsékelttség is a túlzásokkal és radikalizmussal – elvégre, aki kiegyensúlyoz, az nem biztos, hogy középen áll.²³

20 PETERSON: *Maps of Meaning. I.m.* 276.

21 TÁNCZOS Vilmos: *Szimbolikus formák a folklórban.* Kairosz, Bp. 2007. 394–395.

22 Lásd bővebben: RÉMI BRAGUE: *Curing Mad Truths. Medieval Wisdom for the Modern Age.* University of Notre Dame, Notre Dame, 2019.

23 MICHAEL OAKESHOTT: *A hívó politika és a szkeptikus politika.* szerk. MOLNÁR Attila Károly, ford. KATONA László, Századvég, Bp. 2020. 186–194.

Régi Dél – Gyarmati stílusú ház a texasi San Augustine-ben, 1939
(Library of Congress)

A Dél a színpadias, már-már komikus túlzások világa. Mint a színpadias túlzások *complexio oppositoruma*, az amerikai Dél markánsan élénk állítja Szent Ágoston drámáját is: a *civitas Dei* és a *civitas terrena*, az isteni és a földi város egymástól elválaszthatatlan együttélését mind a társadalomban, mind az emberben magában. Ebben a világban az aratásig együtt nő a konkoly és a búza, az aratás Ura pedig nem engedi, hogy a munkások az aratás előtt kigyomlálják a konkolyt, nehogy véletlenül vele együtt némi búzát is kigyomláljanak (Mt 13,24–43). A Dél egyértelműen és markánsan bűnös és tökéletlen világ volt, markánsabban, mint az Észak. Az Észak azonban úgy gondolta, az aratás (a világvége) előtt ki tudja gyomlálni a konkolyt, azaz meg tudja valósítani a mennyek országát a Földön. A Dél tudta, hogy ez lehetetlen:

Nosztalgia – Útszéli árus
Mississippi állam Pontotoc megyéjében
konföderációs zászlókkal, 2016
(Library of Congress)

„A Délt a bűntudat, nem az ártatlanság; a gonosz valósága, nem a tökéletesség álma foglalta le. Az emberi szolgaság és gonoszsága, később az emancipáció és hiányosságai nem tette ki a Délt olyan, népszerű amerikai elképzeléseknek, mint az emberi tökéletesség; a hit, hogy minden rosszra van gyógyszer, és hogy minden problémára van megoldás. Ezért aztán a Mason-Dixon-vonalon felül virágzó, utópikus elképzelések és a fejlődés evangéliuma sosem talált igazán visszhangra a Potomac folyótól délre a 19. században. A századok legoptimistábbjában, a világ legoptimistább sarkában a Dél alapvetően pesszimista maradt társadalmi felfogását és morálfilozófiáját tekintve. A gonoszság és a tragédia megtapasztalása, mint a déli örökség része, ugyanolyan nehezen békíthető össze az ártatlanság és társadalmi szintű boldogság amerikai legendájával, amilyen nehezen a szegénység és vereség tapasztalata békíthető ki a bőség és siker legendájával.”²⁴

²⁴ WOODWARD: *The Burden of Southern History*. I.m. 20.

Az Észak a szigorú tökéletesség, a Dél a megengedő tökéletlenség társadalmában élt, és ennek megfelelő politikát is folytatott.²⁵ A Dél átélte a halandóságot, és megtanulhatjuk tőle, amit a halandóságot átélő társadalmaktól érdemes, mégpedig azt, hogy „a földi világ nem kihasználható környezet”, hanem színpad, az ember pedig ellentétekből áll, az emberi természet nem javítható meg, van rendeltetése, viszont tökéletlen és ellentmondásos.²⁶ És hogy mindez igaz az ember alkotta társadalmakra is.

A modern történetfilozófusok sok mindennel járultak hozzá a történelem értelmezéséhez, és még izgalmasabb vitákat folytattak az előző évtizedekben, évszázadokban a történelem megismerhetőségéről.²⁷ A nagy egészet tekintve azonban – Frenyó Zoltán meglátása szerint – Szent Ágostoné a legteljesebb és egyetlen igazi történetfilozófia. Meghaladja az ókor ciklikus és sorsszerű történelemszemléletét, viszont elkerüli az újkor tévedését, és a történelem értelmét nem az e világi fejlődésben látja; a történelemben – amint fentebb utaltunk rá – végig Isten városa és a földi város, az önzetlen és az önző szeretet küzd egymással, de a történelemben nincs lényegi fejlődés, a két elv küzdelme nem e világon dől el.²⁸ A történelemnek nincs vége, a múlt nem „idegen föld”.²⁹ Ahogy William Faulkner írta a *Rekviem egy apácáért* című művében: „A múlt sosem halott. A múlt még csak nem is múlt el.” A két elv magában az egyes emberben annak haláláig, a társadalomban a világ végezetéig küzd egymással. Ahogy küzdenek egymással azok is, akik ezt elismerik, s akik nem.

Rémi Brague szerint „a kommunikáció elutasítása – azaz a barbarizmus – a részét alkotja a Léthez való egyfajta hozzáállásnak, ami lényegében a folyamatosság elutasítása”. Ez főleg a múlthoz való hozzáállásunkban mutatkozik meg. Mint másutt írja: „A múlttal való tudatos szakítás civilizációs veszteség, egyben a barbarizmus valamilyen formájának előjele, a fogalom alatt a bevett jelentését is értve, azaz mint ostobaság és kegyetlenség. Erre a tényre számos történelmi példa van. Köztük a francia forradalom kiemelkedően büszke lehet magára (vagy épp kiemelkedően szégyellhetné magát)”. Ebből kifolyólag „az emberiség legalapvetőbb jogai között van egy, ami lehetne a legelső, habár viszonylag később fedezték fel és fogalmazták meg, és azóta is marginális. Ez a *folyamatossághoz való jog*”.³⁰ A Déltre is vonatkoztatható a következő felvetése: „A *logos* (értelem) jelenlétének elismerése a dolgokban lehetővé teszi számunkra, hogy tágabban értelmezzük azt, miről is szól a konzervativizmus, s egyben azt is, hogy válaszoljunk olyan bevett fenntartásokra, melyek a konzervativizmussal kapcsolatban forgalomban vannak. [...] Amit azonban meg kell védelmezni, az már rég nem egy sajátos politikai rendszer, és nem is egy adott civilizáció. Hanem az emberiség mint egész, a beszélő állat, a beszélgető állat, amely kétségsbe vonja saját legitimitását, és aminek szüksége van rá, hogy újra megalapozza, miért is jó dolog folytatni az emberi kalandot.”³¹

Az amerikai Dél túlmutat önmagán: hasonló periféria, mint Közép-Európa; a tradicionalista konzervativizmus szimbóluma; az ágostoni történelemfilozófia megtestesítője; és példabeszéd az emberi esendőségről. ■

az amerikai Dél
a megengedő
tökéletlenség
társadalma volt

25 Vö. Anthony QUINTON: *A tökéletlenség politikája. Az angol konzervatív gondolkodás vallásos és szekuláris tradíciója Hookertől Oakeshottig*, ford. BECK András, Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995.

26 OAKESHOTT: *A hívő politika... I.m.* 133.

27 Lásd bővebben: ERNST BREISACH: *Historiográfia*, ford. BAICS Gergely, Osiris, Bp. 2004.; *Történetelmélet I–II.* szerk. GYURGYÁK János – KISANTAL Tamás Osiris, Bp. 2006.; ROMSICS Ignác: *Clio bűvöletében*, Osiris, Bp. 2011.

28 FRENYÓ Zoltán: *Szent Ágoston és az augusztinizmus*, Szent István Társulat, Bp. 2018. 115–195.

29 Lásd: CARL R. TRUEMAN: *Histories and Fallacies. Problems Faced in the Writing of History*, Crossway, Wheaton, 2010. 109–140.

30 BRAGUE: *Curing Mad Truths. I.m.* 1561., 1634. és 1644. Kiemelés tőlem.

31 Uo. 1756.